

## УДК 330.4

### КОНЦЕПЦІЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОГНОЗУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Стоянець Н.В. к.е.н., доцент кафедри менеджменту ЗЕД та євроінтеграції

Сумський національний аграрний університет

**Актуальність.** На сучасному етапі соціально-економічний розвиток економіки України неможливе без урахування територіальних особливостей, зокрема, сильних і слабких сторін функціонування регіональних економічних систем, сприятливих і негативних тенденцій розвитку регіонів. Це обумовлено наявністю значної диференціації в забезпеченні необхідними економічними і соціальними ресурсами. Саме на рівні регіонів вирішуються питання відтворення продуктивних сил, реалізуються проекти соціально-економічного розвитку, задовольняються ключові соціальні потреби населення, а показники розвитку регіональної економіки є критерієм визначення рівня економічного розвитку держави в цілому. Тому обґрунтування організаційно-методологічного забезпечення прогнозування соціально-економічного розвитку регіону актуально і своєчасно.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Розробці сучасних методів прогнозування та моделювання присвячені праці багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, серед яких слід особливо відзначити Р.Вінн [1], Е.Зарова [2], В.Малікова [3], А. махалово [4], Т.Батеса [5], П. Блера [6], С. Холупко [7] і т.

**Метою статті** є побудова алгоритму вдосконалення прогнозування соціально-економічного розвитку регіону, через формування загальних принципів і методологічних підходів до розробки системи прогнозів.

**Виклад основних результатів дослідження.** Слід відмітити, що значна частка існуючих недоліків системи прогнозування перебуває у площині науково-методичного забезпечення. Тому розробка й обґрунтування прогнозів і сценаріїв розвитку регіону, спонукає до поглиблення уваги в цьому аспекті і подальших пошуків її удосконалення. Система прогнозування повинна охоплювати сферу методології і організації розробки прогнозів, інформаційного, економіко-математичного, економетричного, технічного, організаційного управління процесами забезпечення розробки прогнозів і сприяння їх використанню.

Результатами процесів прогнозування соціально-економічного розвитку регіону повинні стати науково-обґрунтовані відповіді на ряд питань: як зміняться потреби суспільства у майбутньому; які можливості існують у суспільстві для задоволення цих потреб у майбутньому; які результати соціального і економічного розвитку можуть забезпечити необхідний рівень задоволення потреб; які шляхи доцільно обрати для їх

досягнення; які ресурси необхідні для їх реалізації і рівень наявності їх у суспільстві; які проблеми загрожують подальшому розвитку і які існують шляхи їх можливого упередження і ліквідації; який комплекс наукових, законодавчих та організаційно-технічних заходів може забезпечити отримання очікуваних результатів та інші. Для відповіді на поставлені питання система регіонального прогнозування повинна мати змістовну методологічну і структурну єдність незалежно від специфіки прогнозованих об'єктів.

У процесі формування цілісної системи прогнозування та вдосконаленні організації прогнозування необхідно провести комплекс взаємопов'язаних заходів, які будуть спрямовані на вирішення таких основних завдань, які збір та систематизація необхідної інформації; підготовка фахівців, які володіють сучасним методичним інструментарієм прогнозування; формування та організація практичної діяльності робочих органів, зайнятих підготовкою прогнозів і ряд інших заходів.

Виходячи зі сформульованого комплексу виявлених проблем, визнаємо за необхідне зупинитися на наступних вузлових напрямках вдосконалення регіонального прогнозування.

1. Моделювання та апробація мережевої моделі типової програми створення цілісної системи регіонального прогнозування.

2. Складання алгоритму прогнозування розвитку регіону (підвищення технологічності процесу прогнозування).

3. Побудова і застосування економетричних моделей (розширення інструментарію прогнозування розвитку регіону).

Реалізація запропонованої концепції сприятиме підвищенню ефективності всієї системи регіонального управління. У свою чергу, вдосконалення регіонального управління в умовах ресурсних обмежень є одним з найважливіших напрямів забезпечення сталого економічного зростання в регіонах.

Відповідно до концептуальної моделі, одним з напрямів вдосконалення прогнозування є підвищення технологічності, упорядкованості, регламентації всього процесу при розробці прогнозів соціально-економічного розвитку регіонів. Відмінності в умовах розвитку регіонів України не є перешкодою для розробки загальних методичних підходів до систематизації процесу прогнозування, тобто до використання рекомендованого алгоритму. Більш чітку систему підготовки регіональних прогнозів, на нашу думку, можливо, сформувати за рахунок впровадження у практику прогнозування алгоритму соціально-економічного розвитку регіону (рис. 1):

1 -й етап. Актуалізація і підготовка до складання прогнозу. Актуалізація розробки та реалізація, насамперед, комплексних середньо-довгострокових прогнозів це важливе завдання складання прогнозів. Тільки в єдності коротко-, середньо-і довгострокових прогнозів є можливість розробити і реалізувати ефективні управлінські рішення та забезпечити сталий соціально-економічний розвиток регіону на довгостроковий період. З метою удосконалення організаційно-методичного процесу розробки та реалізації прогнозів і створення цілісної системи прогнозування у типовій програмі нами пропонується прийняти ряд нормативно-правових актів. У зазначених нормативно-правових актах повинні знайти відображення наступні питання: формулювання завдань для розробки прогнозу; організаційне та програмне забезпечення процесу розробки прогнозу. Завдання для розробки прогнозу повинні бути чіткими і однозначними, тобто необхідно детально охарактеризувати: сам об'єкт прогнозування; визначитися з типом і формою складання прогнозу; встановити терміни, щодо підготовки та реалізації прогнозу; зазначити склад розробників.

У разі необхідності доцільно уточнити зміст завдання з урахуванням думки фахівців-експертів, які мають безпосередній досвід прогнозування розвитку, а також фахівців у галузі регіонального управління.

У якості основних цілей для різних типів прогнозів нами пропонується наступні: короткостроковий прогноз - обґрунтування параметрів бюджету регіону на черговий фінансовий рік і плановий період та формування щорічної інвестиційної програми розвитку області; середньостроковий прогноз - створення основ для складання цільових програм розвитку на середньострокову перспективу, а також фінансового плану на найближчі п'ять років. Результати середньострокових прогнозів повинні використовуватися в якості вихідних матеріалів для детального опрацювання перших років довгострокової програми. В середньостроковому періоді з'являється можливість визначення пріоритетів інвестиційної політики, так як реалізація багатьох інвестиційних проектів здійснюється протягом 5-7 років.

Довгостроковий прогноз - формування бази для складання концепцій, стратегій і програм соціально-економічного розвитку регіону на довгострокову перспективу. У довгостроковому періоді можливі кардинальні зміни у допоміжному механізмі, структурі виробничо-технологічній базі економіки. Це дозволяє реалізувати головні цілі соціально-економічного розвитку області.



Рис. 1. Алгоритм прогнозування соціально-економічного розвитку  
 \*Джерело: сформовано автором

У результаті складання прогнозу розвитку регіону повинні бути вирішені такі основні завдання, як: надана характеристика економіки регіону до кінця прогнозного періоду в умовах збереження сформованих тенденцій і ступінь досягнення поставлених цілей; розглянуті і обґрунтовані можливі альтернативні варіанти досягнення бажаного стану економіки регіону в тому випадку, якщо цілі розвитку не досягаються при інерційному варіанті розвитку; проведена оцінка збалансованості між раніше висунутими цілями розвитку і наявними ресурсами; здійснено аналіз та порівняння прогнозних варіантів за кількісними і якісними показниками соціально-економічного розвитку;

обґрунтовано механізм соціально-економічної політики, яка забезпечує досягнення цілей розвитку регіону.

Отже, для підготовки якісних прогнозів соціально-економічного розвитку регіону необхідно передбачити використання сучасних технологій, персональних комп'ютерів із спеціально підготовленими базами даних, модулями вводу, аналізу та обробки інформації [ 3 ].

2-й етап. Збір, систематизація вихідної інформації. В якості головних вимог до інформаційного забезпечення слід прийняти достовірність, достатність, системність (можливість взаємозв'язку показників різних інформаційних блоків і рівнів між собою), співставність тощо. Враховуючи прийняті на першому етапі цілі і завдання прогнозу, що розробляється нами, пропонується визначитися зі специфікацією інформації, з'ясувати основні джерела інформації і можливість отримання необхідних даних. У результаті чого буде сформована вихідна інформаційна база даних. Звідси, інформаційне забезпечення пропонується формувати за рахунок наступних джерел.

- інформація органів статистики – може надаватися на безоплатній та на платній, договірній основі;

- інформація міністерств і відомств виконавчої влади, рекомендується до використання у вигляді уніфікованої системи показників, що характеризують соціально-економічне становище об'єкта;

- власна інформація органів державної влади;

- інформація підприємств, організацій різних секторів економіки, яка надається за окремими запитами органів державної влади регіону;

- аналітичні матеріали різних організацій, установ у розробці закономірностей соціально-економічного розвитку області за попередній період, особливу цінність у цьому контексті представляють фундаментальні дослідження з даної проблематики;

- нормативно-довідкова інформація, в якій наводяться система норм і нормативів, коефіцієнтів ефективності, пропорцій і співвідношень тощо;

- матеріали оглядів економічної кон'юнктури прикордонних країн, з якими підприємства та організації області здійснюють зовнішньоторговельні зв'язки.

Наступним кроком є проведення апіорної оцінки наявної інформації. В якості основного критерію оцінки, наявної інформації, ми вважаємо використовувати ступінь відповідності інформації до вимог сформульованого завдання прогнозування. Дана відповідність повинна визначатися як за станом і тенденцією розвитку регіональної соціально-економічної системи, так і за її взаємодією з зовнішнім середовищем і з якістю використаної інформації.

На даному етапі дослідження слід також здійснити вибір між обсягами необхідної інформації та витратами на її отримання. При цьому повинен враховуватись і фактор часу, тобто терміновість отримання інформації, яка цікавить розробника.

3-й етап. Аналіз та синтез регіону як об'єкта прогнозування. Виявляються ключові параметри та умови, які визначають перспективи соціально-економічного розвитку області (потенціал регіону, позитивні та негативні тенденції в економіці та соціальній сфері, проблеми та можливі «точки зростання», зовнішньоекономічні умови, взаємозв'язки і пропорції, що склалися в економіці тощо). В якості основних напрямів аналізу та синтезу соціально-економічної системи області нами рекомендується прийняти наступні:

- оцінка природно-економічного, ресурсно-виробничого потенціалу регіону, як комплексної соціально-економічної системи;

- визначення спеціалізації, комплексності та структури регіонального виробництва, а також аналіз виробничих процесів, пропорцій і диспропорцій у розвитку регіону;

- виявлення тенденцій (позитивних і негативних) соціально-економічного розвитку регіону за попередні роки у залежності від горизонту прогнозування, а також аналіз динаміки розвитку і стан основних галузей економіки;

- аналіз ефективності державного управління на регіональному рівні повинен здійснюватися не менше як за останні п'ять років;

- визначення зовнішніх умов функціонування економіки регіону, у зв'язку з чим середовище пропонується розділити на внутрішнє та зовнішнє і встановити, що зовнішнє міжнародне середовище суттєво впливає на невеликі за розмірами регіони.

Отже, використовуючи методику аналізу та синтезу соціально-економічного розвитку, формується гіпотеза про механізм функціонування, регіону та його перспективи. Пропонуються різноманітні концепції моделі розвитку області. Це дозволить вирішити одне з головних завдань - підвищення обґрунтованості розроблених прогнозів для області. Важливим елементом всього аналітичного процесу є його інтеративність. Дотримання принципу інтеративності дозволяє здійснювати процес регіонального прогнозування економічно та ефективно. При проведенні аналізу соціально-економічного розвитку області рекомендується використовувати різноманітні методи, а саме: SWOT (аналіз, вироблення стратегічних альтернатив), PEST (аналіз зовнішнього середовища регіону), SNW (вдосконалений аналіз сильних і слабких сторін регіону) [ 1 ].

4-й етап. Визначення цілей, показників та обмежень розвитку - без них прогнози, що розроблюються, не мають практичного значення, а отже, і не зможуть використовуватися при прийнятті регіональних управлінських рішень по подоланню

існуючих проблем розвитку. Цілі соціально-економічного розвитку повинні відповідати таким основним вимогам, як: сумірність, ієрархічність, варіантність, досяжність. Їх визначення необхідно здійснювати за умов використання системного підходу[ 2 ].

Підготовку середньострокових і довгострокових прогнозів соціально-економічного розвитку нами пропонується здійснювати формуючи систему цілей за допомогою послідовної декомпозиції головної мети методу «дерева цілей». Головна мета повинна містити опис кінцевого результату, а реалізація підцілей кожного наступного рівня є необхідною і достатньою умовою для досягнення мети попереднього рівня. Підцілі кожного рівня повинні бути незалежними одна від одної. В якості бази «дерева цілей» формуються завдання, які належить виконати певним способом та у встановлені терміни. Систему показників рекомендується формувати з урахуванням періоду прогнозування.

Проте, на наш погляд, склад показників середньострокового і особливо, довгострокового прогнозів необхідно суттєво скоротити. У складі довгострокового прогнозу доцільно залишити тільки провідні макроекономічні індикатори. При формуванні цілей і показників прогнозів розвитку області пропонується застосовувати такі основні методи, як: метод ПАТЕРН та його модифікації, морфологічного аналізу та експертних оцінок. Необхідно прийняти, порогові (допустимі) значення основних індикаторів соціально-економічного розвитку області. Перевищення порогових показників загрожує економічній безпеці регіону. Розподіл регіональних порогових значень слід проводити відповідно до Концепції національної безпеки держави.

5-й етап. Формування сценаріїв розвитку області. Невизначеність вихідної економічної інформації можна знизити за рахунок розробки системи припущень, тобто гіпотези. У гіпотезі відображаються теоретичні та інтуїтивні припущення про механізм функціонування соціально-економічної системи регіону. Висунута гіпотеза дозволить сформулювати можливі сценарії соціально-економічного розвитку[ 5 ].

Під сценарієм нами розуміється система змістовних і формалізованих передумов, варіантів, що розробляються з метою усунення невизначеностей, які виникають при формуванні перспектив розвитку. Розроблені сценарії розвитку області за допомогою змістовного аналізу перевіряються на можливість їх реалізації. Сценарії, які не відповідають вимогам, щодо цілей розвитку області та по обмеженнях, в подальшому аналізі не розглядаються. Складання сценаріїв та вибір конкретних варіантів розвитку області пропонується здійснювати групі фахових експертів в області регіонального прогнозування. Експертні дослідження доцільно здійснювати методами ранжування, тобто шляхом безпосереднього оцінювання за допомогою бального методу. Кожен з цих методів, як правило, супроводжується проведенням наступних процедур: організацією

експертного оцінювання, збором міркувань експертів та їх обробкою і оцінкою тощо. Численні розрахунки сценаріїв і вибір найбільш оптимальних з них рекомендується проводити за умов використання персональних комп'ютерів і створенням відповідного спеціального програмного забезпечення. Використання експертного методу при розробці сценаріїв дає можливість значно скоротити помилки у прогнозуванні, які на даному етапі зумовлені лише суб'єктивними причинами. Професійна діяльність експертів дозволить сформувати колекцію сценаріїв, якою можна користуватися при прогнозуванні розвитку регіонів.

6-й етап. Вибір методів моделей прогнозування. З метою підвищення якості прогнозних розрахунків рекомендується застосовувати не один базовий, а декілька альтернативних методів прогнозування. Ці методи повинні узгоджуватися між собою та доповнювати один одного у певній послідовності. Відповідний вибір методів прогнозування рекомендується використовувати з урахуванням наявної інформаційної бази, термінів складання прогнозу, цілей та завдань щодо прогнозування, а також особливостей та умов розвитку регіону. Такий підхід дасть можливість сформувати певну технологію використання системи методів та створити інструментарій соціально-економічного розвитку регіону. Слід також значно розширити практику застосування експертного та сценарного підходів, а також впровадити економетричне моделювання. В даний час економетричне моделювання практично не застосовується при підготовці прогнозів розвитку області. Незважаючи на універсальність наявних програмних засобів, завдання по створенню комплексу прогнозних розрахунків повинне розглядатися як складна і самостійна науково-технічна задача. Без її вирішення неможливо забезпечити своєчасні та періодичні коригування багаточисельних варіантів прогнозів соціально-економічного розвитку області. В «ручному режимі» зазначені прогнозні розрахунки практично неможливо здійснити, а, отже, і реалізувати цілі та завдання прогнозу, що розробляється.

7-й етап. Проведення прогнозних розрахунків. З урахування раніше прийнятих сценаріїв розвитку та на основі підготовленої моделі проводяться розрахунки прогнозу соціально-економічного розвитку області за кількома варіантами. При проведенні прогнозних розрахунків рекомендується використовувати різні модифікації пакетів прикладних програм, в тому числі: MS Excel, STATISTICA, Stat graphics, Econometric Views та інші [ 1 ].

8-й етап. Оцінка якості розроблених прогнозів. Цінність прогнозів розвитку визначається не тільки в значимості з прогнозованих соціально-економічних процесів, які відбуваються, а й в якості самих прогнозів. Якість складеного прогнозу є однією з



центральної проблем у процесі прийняття управлінських рішень та багато в чому впливає на ефективність регіональної економічної політики.

Оцінка якості в обов'язковому порядку повинна здійснюватися за ретроспективними даними. Така перевірка дозволить оцінити адекватність використаних методів та моделей прогнозування. Прогнози оцінюються також і після завершення прогнозованої події. Перевірці підлягають всі прогнози не залежно від методів та часу їх розробки. При оцінці точності списання прогнозу слід застосовувати різноманітні способи кількісного та якісного визначення помилок.

9-й етап. Моніторинг розроблених прогнозів. Ефективність прогнозування соціально-економічного розвитку області значною мірою визначається можливістю своєчасно відстежувати та вносити корективи у тенденції розвитку з метою подолання кризових явищ і формуванні сприятливих умов для розвитку. Рішення зазначеної проблеми можливе за умов створення системи регіонального моніторингу. Моніторинг в сучасних умовах повинен стати невід'ємною частиною технології прогнозування соціально-економічного розвитку області [ 6 ].

Основною інформаційною базою моніторингу є статистичні дані. Для перетворення існуючої статистичної інформації в достатню, своєчасну і представницьку базу, необхідно внести значні зміни в організацію та фінансування діяльності статистичних органів на всіх рівнях. На нашу думку, створена система моніторингу області повинна бути інтегрована в інформаційно-аналітичну систему «Моніторинг, аналіз і прогнозування соціально-економічного розвитку та фінансового стану регіонів. Оцінювання перспектив об'єктивно існуючих напрямів розвитку суспільної діяльності потребує формування прогностичного стилю мислення, відповідних знань і компетенції, високого ступеня загальної культури й освіченості, вміння бачити і розуміти зміни й тенденції навколишнього середовища, вміння використовувати науково обгрунтовані методології прогнозування та їхній інструментарій. Усе це потребує систематичного підвищення кваліфікації фахівців з прогнозування.

**Висновок.** Запропонована структура системи регіонального прогнозування, алгоритм інтегрованого процесу прогнозування, зміст його етапів, методів і моделей реалізації дозволяють визначити напрями якісного вдосконалення системи знань з теорії і практики прогнозування соціально-економічних і пов'язаних з ними процесів розвитку регіонів.

#### **Список використаної літератури.**

1. Винн Р. Введение в прикладной эконометрический анализ / Р. Винн, К. Холден ; пер. с англ. С.А. Николаенко ; под ред. и с предисл. Р.М. Энтова. – М.: Финансы и статистика, 1981. – 294 с.

2. Зарова Е. В. Эконометрическое моделирование и прогнозирование развития региона в краткосрочном периоде: Монография / Е.В. Зарова, Г.Р. Хасаев. - М.: Экономика, 2004. - 149 с.
3. Маліков В. В. Визначення напрямів державного регулювання економіки / В. В. Маліков // Науково-виробничий журнал «Держава та регіони». Серія: Державне управління. – Дніпропетровськ, 2011. – № 1. -С. 72-76.
4. Планирование экономического и социального развития регионов [Текст]: учебник / под ред. В.И. Махалова, Е.Н. Матвеевой. - М.: Высшая школа, 2007. -335 с.
5. Постанова Кабінету Міністрів «Про схвалення Концепції вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України» від 04.10.2006 року № 504-р(текст) [Електронний ресурс]/Верховна Рада України.-Режим доступу <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1602-14>.
6. Bates T. Theories of Entrepreneurship // Theories of Local Economic Development. Perspectives from Across the Disciplines. /Ed. By Richard P.Bingham, Robert Mier. Sage Publications. 2011. – №1. – P.48-62.
7. Blair P., Premus R. Locotion Theory //Theories of Local Economic Development. Perspectives from Across the Disciplines. Ed. By Richard P.Bingham, Robert Mier. Sage Publications. 2011. - №1- P.132-139.
8. Holupka S. Shlay A. Political economy and Urban Development. //Theories of Local Economic Development. Perspectives from Across the Disciplines. Ed. By Richard P.Bingham, Robert Mier. Sage Publications. 2011. – №1– P.85-96

**Наталія Валеріївна Стоянець**

## **КОНЦЕПЦІЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОГНОЗУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ**

**Анотація.** Дана стаття присвячена побудові алгоритму вдосконалення прогнозування соціально-економічного розвитку регіону, через формування загальних принципів і методологічних підходів до розробки системи прогнозів.

**Ключові слова:** регіон, стратегія, економічний розвиток, соціальні проблеми, прогнозування

**Stoyanets Natalia Valerievna** Sumy National Agrarian University

Ph.D. in economic Science, Associate Professor of management FEA and European Integration department, Ukraine

### **THE CONCEPT OF IMPROVING FORECASTING OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT**

**Abstract:** This article is devoted to the construction of the algorithm improve forecasting of socio-economic development of the region through the establishment of common principles and methodological approaches to the development of forecast system.

**Keywords:** region, strategy, economic development, social problems forecasting.

**Стоянец Наталья Валерьевна,** Сумской национальной аграрный университет, к.э.н., доцент кафедры менеджмента ВЭД и евроинтеграции, Украина

### **КОНЦЕПЦІЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРОГНОЗИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНА**

**Аннотация:** Данная статья посвящена построению алгоритма совершенствования прогнозирования социально-экономического развития региона, через формирование общих принципов и методологических подходов к разработке системы прогнозов.

**Ключевые слова:** регион, стратегия, экономическое развитие, социальные проблемы, прогнозирование.

**Про автора:** к.е.н., доцент кафедри економіки

**Сумський національний аграрний університет**

**електронна адреса:** [natalystoyanez@gmail.com](mailto:natalystoyanez@gmail.com)